

Justyna Stuchlik

 <https://orcid.org/0009-0008-8582-555X>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Propozycja ujednolicenia dwóch przekładów Dekalogu (Wj 20, 2–17; Pwt 5, 6–21) w Biblii Tysiąclecia

 <https://doi.org/10.15633/acr.5601>

ABSTRAKT

Propozycja ujednolicenia dwóch przekładów Dekalogu (Wj 20, 2–17; Pwt 5, 6–21) w Biblii Tysiąclecia

Praca zawiera analizę porównawczą dwóch przekładów Dekalogu (Wj 20, 2–17; Pwt 5, 6–12) w piątym wydaniu Biblii Tysiąclecia. Celem artykułu jest wykazanie różnic między tymi tłumaczeniami, które nie wynikają z tekstu oryginalnego, lecz odzwierciedlają indywidualne preferencje tłumaczy. Podsumowanie pracy stanowi propozycja ujednolicenia fragmentów, których jedność wynika z tekstu oryginalnego.

SŁOWA KLUCZOWE:

Biblia Tysiąclecia, tłumaczenie, Dekalog

ABSTRACT

Proposal to unify two translations of the Decalogue (Exodus 20:2–17; Deuteronomy 5:6–21) in the Millennium Bible

The paper presents a comparative analysis of two translations of the Decalogue (Exodus 20:2–17; Deuteronomy 5:6–12) in the fifth edition of the Biblia Tysiąclecia (Millennium Bible). Its objective is to demonstrate differences between these translations, which do not arise from the original text but rather reflect the individual preferences of the translators. The conclusion of the study includes a proposal for harmonizing parts where unity is derived from the original text.

KEYWORDS:

Millenium Bible, translation, Decalogue

Problematyka tłumaczenia tekstów biblijnych

Każdy proces tłumaczenia tekstu odbywa się zasadniczo na dwóch płaszczyznach: rozumienia i dewerbalizacji, czyli najpierw na uchwyceniu sensu tekstu źródłowego, a w dalszym ciągu na reekspresji, czyli przeniesieniu tegoż sensu na język docelowy¹. Na obu tych płaszczyznach przekład biblijny stawia tłumacza przed ogromnym wyzwaniem lingwistycznym. Na poziomie rozumienia tekstu źródłowego tłumacz musi mierzyć się z różnorodnością gatunków literackich, wielością autorów, a także motywów teologicznych. Od tłumacza podejmującego się takiego działania oczekiwać będziemy nie tylko doskonałego opanowania języków biblijnych, lecz także znajomości bogatego kontekstu kulturowego i historycznego. Na poziomie reekspresji ważne będzie właściwe oddanie sensu tekstu, z uwzględnieniem osoby czytelnika, tak aby postać tłumacza pozostawała właściwie niewidoczna. Odbiorca powinien mieć wrażenie, że czyta tekst w swoim języku ojczystym, a jednocześnie w pełni rozumie jego przekaz. Te kryteria dobrego przekładu stawiają tłumacza wobec wielu pytań i wątpliwości. Przytoczę tylko niektóre z nich, m.in.:

W jaki sposób tłumaczyć wyrazy polisemiczne? Greckie słowo βαπτίζω to „chrzczyć” czy „zanurzać”? ψυχή to tchnienie czy dusza? Nie zawsze kontekst podpowiada właściwy ekwiwalent w języku docelowym, a ograniczenie tłumaczenia do jednego z nich może zubażać treść przekładu².

Czy tekst biblijny powinien być tłumaczony jednoznacznie, czy jednak powinno się zachowywać wielość możliwości interpretacyjnych? Biblia nie jest zwykłą książką, którą czyta się płynnie od rozdziału do rozdziału, zawiera teksty głęboko teologiczne, posługujące często jako teksty do rozważań i medytacji. Na tym polega piękno i głębia tekstu biblijnego. Dlatego ważne jest, aby w procesie ułatwiania czytelnikowi zrozumienia tekstu nie zatracić jego głębi, podsuwając gotową już interpretację³.

¹ Por. A. Pisarska, T. Tomaszewicz, *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Poznań 1996, s. 67–112.

² Por. A. Gomola, *Niejednoznaczna Biblia. O tłumaczeniu terminów polisemicznych*, „Miesięcznik Znak” 2013 nr 6 (697), s. 85.

³ Por. K. Bardski, *Ekumeniczny przekład Pisma Świętego i projekt Edycji Św. Pawła. Metodyka i dylematy współczesnych tłumaczeń Biblii*, w: *Żywe jest Słowo Boże i skuteczne*. Księga pamiątkowa dla B. Wodeckiego, zebrał i opr. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 68.

Jak przekładać terminologię biblijną, aby była zrozumiała dla współczesnego czytelnika? *ζιζανία* – tłumaczona w Biblii Gdańskiej i Warszawskiej jako „kąkol”, przybrała w Biblii Tysiąclecia (BT) formę „chwast”⁴, co jest zabiegiem uzasadnionym, gdyż ułatwia zrozumienie tekstu czytelnikowi niezaznajomionemu z terminologią rolniczą.

Czy powinno się odejść od archaicznego języka biblijnego na rzecz języka współczesnego? Wreszcie pozostaje pytanie o styl biblijny, którego charakterystyczne słownictwo (takie jak: „albowiem”, „łaknąć”, „nieprawość”, „niewiasta”, „porodzić”, „spożywać” itp.) od razu uświadamia nam, że mamy do czynienia z Pismem Świętym⁵. W jaki sposób uwspółcześniać przekład, nie tracąc jednocześnie tego, co ks. Eugeniusz Dąbrowski określa „dostojenstwem godnym tekstu natchnionego”? Biblista ten podaje kilka przykładów zbyt potocznego lub żargonowego tłumaczenia zwrotów hebrajskich w Księdze Izajasza, w pierwszym wydaniu Biblii Tysiąclecia⁶. Większość z nich została poprawiona już w kolejnym wydaniu, jednak mogą służyć zobrazowaniu niewłaściwych rozwiązań, których należy unikać w tłumaczeniu.

BT1: Jeśli nie powiedzą czegoś w tym rodzaju (Iz 8, 20) – BT2: jeśli nie będą mówić zgodnie z tym słowem

BT1: Jahwe cię rzuci mocno człowiecze, na łeb, na szyję (Iz 22, 17) – BT2: oto Pan zrzuci cię człowiecze, z wielkim rozmachem

Czy przekład biblijny powinien mieć charakter uniwersalny, czy też powinien mieć z góry założony cel?

Wypracowana w translatoryce teoria tzw. skoposu głosi, że właściwie nie istnieją przekłady, które byłyby pozbawione jakiegoś wcześniej założonego celu⁷. Doskonale widać to na przykładzie Biblii Tysiąclecia, która praktycznie od samego początku służy jako postawa tekstów liturgicznych, co nie pozostaje

⁴ Por. E. Gieparda, *Chwast albo kąkol, trawa i siano. Z problematyki tłumaczeń nazw realiów biblijnych*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1994 nr 3, s. 293.

⁵ Por. D. Bieńkowska, *Polski styl biblijny*, Łódź 2002, s. 53–54.

⁶ Por. E. Dąbrowski, *Nowy polski przekład Pisma Świętego z języków oryginalnych*, Londyn 1967, s. 30.

⁷ Por. M. Majewski, *Jak przekłady zmieniają Biblię. O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego*, Kraków 2013, s. 88–89.

bez wpływu na samo tłumaczenie, które musi być zrozumiałe bez dodatkowych przypisów i komentarzy.

Te wszystkie dylematy związane z przekładem tekstu biblijnego wymagają od tłumacza podejmowania jednostkowych decyzji. Trudno silić się na stworzenie jednolitej zasady tłumaczenia tekstu biblijnego, ponieważ takowej nie da się wypracować, mając przed sobą dzieło tak złożone i różnorodne. Tłumacz musi się wykazywać głębokim zrozumieniem tekstu, ale także ogromną kreatywnością, jeśli chodzi o oddanie możliwie największej części sensu źródłowego.

Jednocześnie nie jest zadaniem łatwym, aby jeden tłumacz dokonał kompletnego przekładu całego Pisma Świętego, takie przekłady należą raczej do rzadkości. Dlatego do tak rozbudowanych projektów kluczowe jest powołanie całego zespołu tłumaczy i korektorów. Podobnie było w przypadku tworzenia Biblii Tysiąclecia.

Prace nad kolejnymi wydaniem Biblii Tysiąclecia

Prace nad polskim przekładem Pisma Świętego z języków oryginalnych rozpoczęły się w 1959 roku z inicjatywy benedyktynów tyńskich pod przewodnictwem o. Augustyna Jankowskiego. Główną inspiracją była potrzeba stworzenia tłumaczenia Biblii, które nie opierałoby się na istniejących przekładach łacińskich, ale było bezpośrednim przełożeniem tekstów z języków oryginalnych na język polski. Inną motywacją była rozpowszechniająca się praktyka korzystania z Pisma Świętego wśród wiernych⁸.

To przedsięwzięcie okazało się ogromnym wyzwaniem organizacyjnym, wymagającym powołania sztabu biblistów, Zespołu Rewizyjnego oraz Zespołu Korekty Literackiej. Tłumaczom przydzielone zostały poszczególne księgi Pisma Świętego, następnie każdy z nich drogą korespondencyjną przysyłał swoją propozycję tłumaczenia. Te następnie były sprawdzane zarówno przez redakcję, jak i Zespół Rewizyjny odpowiedzialny za poprawki merytoryczne oraz Zespół Korekty Literackiej, któremu powierzone zostały poprawki literackie. Następnie ustalano ostateczną wersję tekstu, która była jeszcze raz rewidowana przez wydawnictwo⁹.

⁸ Por. R. Pietkiewicz, *Nieznane początki Biblii Tysiąclecia*, „Collectanea Theologica” 83 (2013) nr 1, s. 5–56.

⁹ Por. R. Pietkiewicz, *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego*, Wrocław 2004, s. 79.

Mimo bardzo złożonego procesu redakcyjnego, jakiemu podlegał każdy tłumaczony tekst, możemy zauważyć, że każdy z nich traktowany jest indywidualnie i nie ma korelacji między powstającymi tłumaczeniami, stąd częsty brak harmonii nawet między tekstami paralelnymi. Taka niejednorodność tłumaczeniowa może powodować wiele nieporozumień związanych z właściwym odczytaniem tekstu oryginalnego. Niekonsekwencje mogą zniekształcać sens tłumaczonego tekstu, dezorientować czytelnika, a nawet prowadzić do powstawania błędnych interpretacji.

Ksiądz Julian Warzecha w artykule na temat dylematów w przekładzie biblijnym porusza kwestię harmonizacji tłumaczeń: „Znana jest sprawa z Ewangelii synoptycznych, gdzie wiele tekstów jest tożsamy. Wydaje się zupełnie logiczne, iż takie teksty winny być przełożone identycznie”¹⁰. Podobnie ma się sprawa imion i nazw własnych, a także dubletów, do jakich należy interesujący nas tekst Dekalogu.

O samym tekście Dekalogu ksiądz Warzecha pisze: „Podobne zjawisko występuje w niektórych księgach Starego Testamentu. I tak na przykład wiadomo, iż Dekalog ma dwie wersje (Wj 20; Pwt 5). Choć nie są one całkiem identyczne, to jednak wiele sformułowań w języku hebrajskim jest tożsamy. Czy winny one brzmieć identycznie w przekładzie? Tłumacz nie ominie tego problemu, nawet jeśli przekłada tylko jedną z tych dwu wymienionych ksiąg”.

Tu właśnie dotykamy istoty problemu. Mimo że przekładu obu tekstów dokonywało dwóch różnych tłumaczy, ważne jest, aby zachować ich oryginalną harmonię.

Tymczasem każde późniejsze wydanie Biblii Tysiąclecia, co prawda wprowadzało nowe poprawki do tekstu, jednak większość z nich dotyczy zmiany słownictwa i dostosowania tekstu do współczesnego czytelnika. W ten sposób przykładowo zamieniono w Dekalogu słowo „wywiódł” na „wyprowadził” lub „czcze rzeczy” na „błache rzeczy”. Te pojedyncze zmiany zostały co prawda wprowadzone jednakowo do obu tekstów, jednak nigdy nie ujednolicono ich w całości.

Wszelkie poprawki były inicjowane przez Zespół Rewizyjny, który wysyłał swoje propozycje do zatwierdzenia przez tłumaczy. Była to więc bardzo skrócona droga względem rzeczywistej pracy tłumaczeniowej wykonanej nad pierwszym wydaniem. Warto zauważyć, że wszystkie poprawki nadal dotyczą jedynie poszczególnych tekstów, nie zaś ich wzajemnej relacji. Mimo

¹⁰ J. Warzecha, *Niektóre dylematy w przekładaniu Biblii*, w: *Mów, Panie, bo słucha sługa Twój*. Księga pamiątkowa dla ks. prof. Ryszarda Rubinkiewicza SDB w 60. rocznicę urodzin, zebrał i oprac. W. Chrostowski, Warszawa 1999, s. 228–232.

więc powstania pięciu wydań Biblii Tysiąclecia, ciągle nie dysponujemy zharmonizowanym przekładem dwóch tekstów Dekalogu, który oddawałby jego oryginalną jedność¹¹.

Porównanie dwóch wersji Dekalogu Wj 20, 2–17 i Pwt 5, 6–21

W dalszej części porównane zostały dwa teksty Dekalogu w tłumaczeniu piątego wydania Biblii Tysiąclecia. W przekładzie polskim możemy znaleźć wiele różnic między dwoma Dekalogami, które nie mają swoich podstaw w tekście oryginalnym.

Poniżej zamieszczono tabelę przedstawiającą dwa teksty Dekalogu pochodzące z tegoż wydania wraz z dwoma tekstami Dekalogu w tekście oryginalnym¹². Kolorami zaznaczono te fragmenty polskiego tłumaczenia, w których pojawiają się rozbieżności, a których nie znajdziemy w tekście hebrajskim.

Tabela nr 1

Wj 20	Pwt 5	Oryginał Wj	Oryginał Pwt
² Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wyprowadził z ziemi egipskiej, z domu niewoli.	⁶ Jam jest Pan, Bóg twój, który cię wyprowadził z ziemi egipskiej, z domu niewoli.	אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:	אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
³ Nie będziesz miał cudzych bogów obok Mnie!	⁷ Nie będziesz miał cudzych bogów obok Mnie!	לֹא יִהְיֶה-לְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנַי:	לֹא יִהְיֶה-לְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנַי:
⁴ Nie będziesz czynił żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest na niebie wysoko, ani tego, co jest na ziemi nisko, ani tego, co jest w wodach pod ziemią!	⁸ Nie będziesz czynił sobie żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest na niebie wysoko albo na ziemi nisko, ani tego co jest w wodzie pod ziemią.	לֹא תַעֲשֶׂה-לְּךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּיָּם בֵּינֵי הַיָּם מִתַּחַת לָאָרֶץ	לֹא תַעֲשֶׂה-לְּךָ פֶסֶל כָּל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּיָּם בֵּינֵי הַיָּם מִתַּחַת לָאָרֶץ

¹¹ Por. R. Pietkiewicz, *Biblia Tysiąclecia*, s. 79.

¹² *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. K. Elliger, W. Rudolph, Stuttgart 1967–1977.

Wj 20	Pwt 5	Oryginał Wj	Oryginał Pwt
⁵ Nie będziesz oddawał im pokłonu i nie będziesz im służył, bo Ja Pan, Bóg twój , jestem Bogiem zazdrosnym, który za nieprawość ojców karze synów do trzeciego i czwartego pokolenia, tych, którzy Mnie nienawidzą.	⁹ Nie będziesz oddawał im pokłonu ani nie będziesz im służył, bo Ja, Pan, twój Bóg , jestem Bogiem zazdrosnym, który karze nieprawość ojców na synach do trzeciego i czwartego pokoleniu – tych, którzy Mnie nienawidzą,	לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֱנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עוֹן אֲבוֹת עַל-בְּנִים עַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשִׁנָּאִי	לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֱנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עוֹן אֲבוֹת עַל-בְּנִים וְעַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשִׁנָּאִי
⁶ Okazuję zaś łaskę aż do tysięcznego pokolenia tym, którzy Mnie miłują i przestrzegają moich przykazań.	¹⁰ a okazuje łaskę do tysięcznego pokolenia tym, którzy Mnie miłują i przestrzegają moich przykazań.	וְעָשִׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאֶהֱבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי	וְעָשִׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאֶהֱבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי
⁷ Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego, w błahych rzeczach, bo nie pozwoli Pan by pozostał bezkarny ten, który wzywa Jego imienia w błahych rzeczach.	¹¹ Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego, w błahych rzeczach, bo nie dozwoli Pan , by pozostał bezkarny ten, kto wzywa Jego imienia do w błahych rzeczach.	לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא	לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוֹא
⁸ Pamiętaj o dniu szabatu, aby go uświęcić .	¹² Będziesz zwał na szabat, aby go święcić , jak ci nakazał Pan, Bóg twój.	זָכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ	שָׁמֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
⁹ Sześć dni będziesz się trudił i wykonywał wszystkie swoje zajęcia.	¹³ Sześć dni będziesz się trudił i wykonywał wszelką twą pracę,	שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֹאכְתְּךָ:	שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֹאכְתְּךָ

Wj 20	Pwt 5	Oryginał Wj	Oryginał Pwt
¹⁰ Dzień zaś siódmy jest szabatem Pana, Boga twego. Nie będziesz przeto w dniu tym wykonywać żadnej pracy ani ty sam, ani syn twój, ani twoja córka, ani twój niewolnik, ani twoja niewolnica, ani twoje bydło, ani przybysz, który przebywa w twoich bramach.	¹⁴ lecz dzień siódmy jest szabatem Pana, Boga twego. Nie będziesz wykonywał żadnej pracy ani ty, ani twój syn, ani twoja córka, ani twój sługa, ani twoja służąca, ani twój wół, ani twój osioł, ani żadne twoje zwierzę, ani przybysz, który przebywa w twoich bramach; aby wypoczęli twój niewolnik i twoja niewolnica, jak i ty.	וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אַל־תַּעֲשֶׂה לֹא-תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ-וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל- בְּהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לִמְנוּ יוֹם עֲבָדְךָ וְאֶמְתְּךָ כָּמוֹךָ	וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אַל־תַּעֲשֶׂה לֹא-תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ-וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל- בְּהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לִמְנוּ יוֹם עֲבָדְךָ וְאֶמְתְּךָ כָּמוֹךָ
¹¹ W sześć dni bowiem uczynił Pan niebo, ziemię, morze oraz wszystko, co jest w nich, siódmego zaś dnia odpoczął. Dlatego pobłogosławił Pan dzień szabatu i uznał go za święty.	¹⁵ Pamiętaj, że byłeś niewolnikiem w ziemi egipskiej i wyprowadził cię stamtąd Pan, Bóg twój, ręką mocną i wyciągniętym ramieniem: przeto ci nakazał Pan, Bóg twój, strzec dnia szabatu.	כִּי שִׁשִּׁת-יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל-כֵּן בָּרַךְ יְהוָה אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ:	וְזָכַרְתָּ כִּי-עָבַד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִלֶּשֶׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה עַל-כֵּן צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת
¹² Czcij ojca twego i swoją matkę, abyś długo żył na ziemi, którą Pan, Bóg twój, ci daje.	¹⁶ Czcij swego ojca i swoją matkę, jak ci nakazał Pan, Bóg twój, abyś długo żył i aby ci się dobrze powodziło na ziemi, którą ci daje Pan, Bóg twój.	כָּבֵד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ לִמְנוּ יֵאָרְכוֹן יָמֶיךָ עַל- הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:	כָּבֵד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִמְנוּ יֵאָרְכוֹן יָמֶיךָ וְלִמְנוּ יֵיטֵב לָךְ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
¹³ Nie będziesz zabijał.	¹⁷ Nie będziesz zabijał.	לֹא תִרְצַח:	לֹא תִרְצַח
¹⁴ Nie będziesz cudzołożył.	¹⁸ Nie będziesz cudzołożył.	לֹא תִנָּאֵף:	וְלֹא תִנָּאֵף
¹⁵ Nie będziesz kradł.	¹⁹ Nie będziesz kradł.	לֹא תִגְנוֹב:	וְלֹא תִגְנוֹב

Wj 20	Pwt 5	Oryginał Wj	Oryginał Pwt
¹⁶ Nie będziesz mówił przeciw bliźniemu twemu kłamstwa jako świadek.	²⁰ Nie będziesz mówił falszywie przeciw bliźniemu swemu jako świadek.	וְלֹא-תַעֲנֶה בְּרַעְיָךְ עַד שָׁקֶר	וְלֹא-תַעֲנֶה בְּרַעְיָךְ עַד שָׁוְא
¹⁷ Nie będziesz pożądał domu twojego bliźniego. Nie będziesz pożądał żony bliźniego twego, ani jego niewolnika, ani jego niewolnicy, ani jego wołu, ani jego osła, ani żadnej rzeczy, która należy do bliźniego twego .	²¹ Nie będziesz pożądał żony swojego bliźniego. Nie będziesz pragnął domu swojego bliźniego ani jego pola, ani jego niewolnika, ani jego niewolnicy, ani jego wołu, ani jego osła, ani żadnej rzeczy, która należy do twojego bliźniego .	לֹא תִחְמַד בֵּית רַעֲיָךְ לֹא-תִחְמַד אִשְׁתּוֹ רַעֲיָךְ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲיָךְ	לֹא תִחְמַד אִשְׁתּוֹ רַעֲיָךְ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רַעֲיָךְ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲיָךְ

Źródło: badania własne.

Przykazanie pierwsze

Pierwszą różnicę w obu tłumaczeniach możemy zauważyć już w samej preambule wprowadzającej czytelnika w treść Dekalogu. Początkowe zdanie, w którym Bóg dokonuje autoprezentacji, w języku oryginalnym brzmi: **אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**, dla obu wersji. W tłumaczeniu Biblii Tysiąclecia znajdziemy jednak nieco odbiegające od siebie przekłady. „Ja jestem Pan, twój Bóg” w Księdze Wyjścia i „Jam jest Pan, Bóg twój” w Księdze Powtórzonego Prawa. Ta dysharmonia obrazuje doskonale dylemat, o którym wspomnieliśmy wcześniej, a mianowicie problem uwspółcześnienia przekładu biblijnego. Tłumacz wersji z Księgi Wyjścia użył prostszej i bardziej pospolitej formy „Ja jestem”, podczas gdy tłumacz wersji z Księgi Powtórzonego Prawa nadaje tekstowi już nieco inny, bardziej uroczysty charakter, używając formy „Jam jest”. Wybór taki popiera ks. Stanisław Mędała w uwagach do Biblii Tysiąclecia: „Archaizmów językowych w przekładzie prawie wcale się nie spotyka, choć zostawiono – i chyba całkiem słusznie – terminy i wyrażenia wnoszące atmosferę odrębności i powagi, jak „opoka”, „bukłaki”, „stągwie”, „włosć”, „Jam jest”, „zaprawdę”, „zaiste” itp.”¹³ Można

¹³ Por. S. Mędała, *Biblia Tysiąclecia: kilka uwag na temat tłumaczenia*, „Collectanea Theologica” 37 (1967) nr 2, s. 82–96.

jednak podać w wątpliwość, czy taki wybór jest zgodny z Biblią Tysiąclecia, która w swoim założeniu miała być przekładem uwspółcześnionym.

Drugą bardzo istotną kwestią tego fragmentu jest szyk zdania. W wersji z Księgi Wyjścia znajdujemy zapis „twój Bóg”, natomiast w wersji z Księgi Powtórzonego Prawa – „Bóg twój”. Z jednej strony zapis zaimka dzierżawczego w szyku postpozycyjnym nie powinien dziwić, gdyż jest jednym z głównych wyznaczników stylu biblijnego¹⁴, z drugiej strony jednak warto zadać sobie pytanie, czy współcześnie nie powinno się już odejść od tej zasady na rzecz bardziej naturalnych rozwiązań składniowych. Niezależnie od rozstrzygnięcia tego sporu, nie można się nie zgodzić z faktem, że tłumacz powinien być konsekwentny w stosowaniu obranego szyku, czego niestety zabrakło w przekładzie Biblii Tysiąclecia.

Kolejnym wartym zauważenia szczegółem jest tłumaczenie imienia Bożego, wyrażonego tetragramem (JHWH). Chociaż oba tłumaczenia są w tej kwestii spójne, nie sposób ulec wrażeniu, że słowo „Pan” nie jest przekładem, lecz swego rodzaju interpretacją. Okazuje się, że tłumaczenie tetragramu było przedmiotem sporów na przestrzeni powstawania kolejnych wydań Biblii Tysiąclecia. Pierwsze wydanie zawierało bowiem tłumaczenie „Jahwe”, które budziło kontrowersje wśród części biblistów opowiadających się za zachowaniem żydowskiej tradycji zamiany tetragramu JHWH, słowem „Adonai”, tj. „Pan”. Taka zamiana stosowana była także w Biblii Jakuba Wujka oraz Wulgacie. Problematyczna pozostawała wówczas także kwestia odmiany słowa „Jahwe”: spierano się, czy ma ono pozostawać nieodmienne, czy też ma się odmieniać w formie żeńskiej, tj. „Jahwie, Jahwą” itd.¹⁵

Wszelkie spory zostały zażegnane w 1976 roku za sprawą ówczesnego prymasa Polski, kard. Stefana Wyszyńskiego, który ze względów duszpasterskich polecił zmianę imienia Jahwe na „Pan”. Taka zmiana została wprowadzona już w trzecim wydaniu Biblii Tysiąclecia, w roku 1980, i została zachowana w kolejnych dwóch wydaniach¹⁶.

W sprawie tłumaczenia tetragramu nie sposób znaleźć dobrego rozwiązania. Zastąpienie go słowem „Pan” zebrało swoją krytykę wśród biblistów, którzy

¹⁴ Por. E. Wiczonek, *Pismo Święte a język polski – kilka refleksji na temat przekładów*, w: „Przekonywał ich o Chrystusie” Paweł – apostoł i wojownik Chrystusa, red. R. Pindel, S. Jędrzejewski, Kraków 2008, s. 113–126 (Hermeneutica et Judaica, 2).

¹⁵ Por. R. Pietkiewicz, *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego*, s. 142–146.

¹⁶ Por. J. Chmiel, *Textus receptus współczesnej Biblii polskiej. O trzecim wydaniu Biblii Tysiąclecia*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 34 (1981) nr 5, s. 274–280.

uznali je nie tyle za tłumaczenie, ile zamianę. Jeszcze przed powstaniem piątego wydania Biblii Tysiąclecia próbowano uzyskać zgodę Komisji Episkopatu Polski na powrót do formy „Jahwe”, jednak ostatecznie uchwała taka nie została podjęta¹⁷.

Pytanie o właściwą formę imienia Bożego jest tak naprawdę pytaniem o cel tłumaczenia. Biorąc pod uwagę fakt, że Biblia Tysiąclecia właściwie od samego początku wykorzystywana jest w celach liturgicznych, zastąpienie imienia Bożego słowem „Pan” rzeczywiście wydaje się mieć uzasadnienie duszpasterskie. Od strony biblijnej pozbawia jednak redakcję jahwistyczną jej kluczowego elementu, jakim jest używanie właśnie imienia „Jahwe”.

Przykazanie drugie

Pierwszy werset przykazania drugiego ukazuje różnicę, jeśli chodzi o czasownik עָשָׂה , znaczący tyle co „zrobić”, „uczynić”. W wersji hebrajskiej występuje on w formie zwrotnej לָךְ , tj. „dla ciebie” bądź „dla siebie”. Zwrotność ta została uwzględniona w tłumaczeniu Dekalogu w wersji z Księgi Powtórzonego Prawa, gdzie czytamy: „nie będziesz czynił sobie żadnej rzeźby” (5, 8). Jednak w wersji z Księgi Wyjścia została ona pominięta przez tłumacza: „nie będziesz czynił żadnej rzeźby” (20, 4).

Ta z pozoru drobna różnica może powodować pewne wątpliwości interpretacyjne. Wyrażenie „nie będziesz czynił sobie żadnej rzeźby” stawia mocniejszy akcent na cel czynienia sobie wizerunków czy podobizn. „Nie będziesz czynił sobie” zdaje się mieć podobne znaczenie, jak „nie będziesz czynił dla siebie”, „nie będziesz czynił, aby z nich korzystać”, co bardzo dobrze oddaje ideę tegoż przykazania, które nie jest ogólnym zakazem czynienia rzeźb, jak wyraża to autor tłumaczenia Księgi Wyjścia, ale dotyczy praktyk kultów pogańskich, o czym mówi dalsza część tekstu: „nie będziesz oddawał im pokłonu, ani nie będziesz im służył”. W innym wypadku za złamanie tegoż przykazania musielibyśmy uznać także umieszczenie przez Mojżesza węża na palu, jak i też wyrzeźbienie postaci cherubów na Arce Przymierza¹⁸.

W dalszej części wyszczególnione zostały wszelkie możliwe formy podobizn. Mamy tutaj do czynienia z tzw. meryzmem, który za pomocą dwóch przeciwstawnych pojęć wyraża całość zbioru. Autor biblijny, mówiąc „to, co na niebie, to co na ziemi, to co pod ziemią”, ma na myśli po prostu wszystko,

¹⁷ Por. R. Pietkiewicz, *Biblia Tysiąclecia...*

¹⁸ Por. J. Synowiec, *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań*, Kraków 2004, s. 97.

co jest na świecie. W tym fragmencie znajdziemy także drobną rozbieżność dotyczącą słowa „woda”, które jest o tyle problematyczne, że w języku hebrajskim jest ono wyrażone liczbą podwójną. Takie rozumienie tego słowa, jest zakorzenione w semickiej wizji świata, w którym wedle ówczesnych wierzeń ziemia znajdowała się między wodami górnymi, podtrzymywanymi sklepieniem niebieskim (podobnie tłumaczono wówczas opady deszczu), a wodami dolnymi znajdującymi się pod ziemią.

Dlatego też w tłumaczeniach biblijnych możemy znaleźć dwa sposoby tłumaczenia tego słowa, bądź to w liczbie pojedynczej – „woda”, bądź to mnogiej – „wody”.

Użycie liczby mnogiej jest uzasadnione tam, gdzie mowa właśnie o różnieniu na wody górne i dolne. Takim tekstem może być na przykład opis stworzenia świata:

A potem Bóg rzekł: Niechaj powstanie sklepienie wód i niechaj oddzieli ono jedne wody od drugich (Rdz 1, 6).

A potem Bóg rzekł: Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukaze powierzchnia sucha (Rdz 1, 9).

W przypadku innych tekstów, niezwiązanych z budową świata, można z powodzeniem użyć liczby pojedynczej, która jest bardziej naturalna dla współczesnego czytelnika. Użycie liczby mnogiej słowa „woda” zdaje się być jednak charakterystyczne dla autora tłumaczenia Księgi Powtórzonego Prawa, gdyż podobne jej zastosowanie znajdziemy także w innym fragmencie: „podobiznę czegokolwiek, co pełza po ziemi, podobiznę ryby, która jest w wodach – pod ziemią” (4, 18).

Kolejne różnice stanowią drobne rozbieżności językowe, takie jak tłumaczenie spójnika ׀ jako „i” w zdaniu: „i nie będziesz im służył” (Wj 20, 5), oraz jako „ani” w zdaniu: „ani nie będziesz im służył” (Pwt 5, 9). Oba te tłumaczenia są poprawne językowo, jednak spójnik wykluczający „ani” zdecydowanie lepiej pasuje do charakteru tekstu niż spójnik łączący.

W dalszej części tego wersetu ponownie znajdujemy problem szyku postpozycyjnego w odniesieniu do tłumaczenia zwrotu: מַלְאָכָיו, gdzie u obu tłumaczy możemy zauważyć pewną niekonsekwencję.

Tabela nr 2

Wj 20	Pwt 5
Wj 20, 2 twój Bóg	Pwt 5, 6 Bóg twój
Wj 20, 5 Bóg twój	Pwt 5, 9 twój Bóg
Wj 20, 7 Boga twego	Pwt 5, 11 Boga twego
–	Pwt 5, 12 Bóg twój
Wj 20, 10 Boga twego	Pwt 5, 14 Boga twego
Wj 20, 12 Bóg twój	Pwt 5, 15 Bóg twój
–	Pwt 5, 16 Bóg twój

Źródło: badania własne.

W znaczącym stopniu przeważa forma archaiczna nawiązująca do tradycyjnego stylu biblijnego, co jednak nie zgadza się z duchem całości Biblii Tysiąclecia, która w większości używa szyku prepozycyjnego. Nie wdając się w dyskusję, czy jest to zmiana dobra czy zła, z pewnością należy stwierdzić, że raz podjęta decyzja powinna być konsekwentnie realizowana. Jak pisze ks. Eugeniusz Dąbrowski:

W Biblii Tysiąclecia przyjęto prawie bez wyjątku szyk prepozycyjny: twój dar, twój skarb, twój brat itp. I nie budziłoby to żadnych zastrzeżeń, skoro w założeniu postanowiono „odstąpić” od tradycji biblijnego języka polskiego. Pod warunkiem wszakże, że problem ten będzie przemyślany konsekwentnie do końca i nie wprowadzi do przekładu żadnego zamętu¹⁹.

Kolejny werset również został przetłumaczony za pomocą dwóch różnych szyków zdaniowych. W Księdze Wyjścia czytamy: „który za nieprawość ojców karze synów do trzeciego i czwartego pokolenia” (20, 5), natomiast wersja z Księgi Powtórzonego Prawa podaje: „który karze nieprawość ojców na synach do trzeciego i czwartego pokolenia” (5, 9). Ta ostatnia stanowi bardziej dosłowne tłumaczenie hebrajskiego wyrażenia: עַל-בְּנֵיהֶם, gdzie spójnik על przetłumaczony został jako „na”. W związku z tym powstała dość nienaturalna konstrukcja: „karać nieprawość na kims”. W Księdze Wyjścia zastosowano bardziej dostosowany do języka polskiego odpowiednik: „karać za nieprawość”.

¹⁹ E. Dąbrowski, *Nowy polski przekład Pisma Świętego z języków oryginalnych*, Londyn 1967, s. 44.

Należy także zwrócić uwagę na różnicę w tłumaczeniu słowa הִקָּנָה , oznaczającego: „pozostawić bez kary”, „uznać wolnym od kary”²⁰. Wyrażenie to zostało przetłumaczone w Księdze Wyjścia jako: „nie pozwoli Pan, by pozostał bezkarny...” (20, 7), podczas gdy w Księdze Powtórzonego Prawa oddano je jako: „nie dozwoli Pan, by pozostał bezkarny...” (5, 11). Oba tłumaczenia posługują się słowami o właściwie identycznym znaczeniu, jedyną różnicę stanowi stylizacja tekstu. Tłumacz Księgi Powtórzonego Prawa po raz kolejny posługuje się bardziej poetycką i archaiczną formą „dozwolić” względem używanego powszechnie w języku polskim słowa „pozwolić”, użytego przez tłumacza Księgi Wyjścia.

Nie sposób jednak nie odnieść wrażenia, że oba te przekłady nieco odbiegają od oryginału. Hebrajską frazę: $\text{כִּי לֹא יִקָּנָה ה' אֱלֹהֵינוּ}$ dosłownie możemy przetłumaczyć jako: „bo nie pozostawi bezkarnym Pan...” W wersji oryginalnej większy akcent położony jest więc na aktywne działanie Boga jako Tego, który karze bezpośrednio, bądź też uwalnia od kary. W wersji polskiej aspekt ten zanika, bowiem w tłumaczeniu mamy do czynienia z Bogiem, który udziela bądź nie udziela pozwolenia na wymierzenie kary, jednak sam nie jest podmiotem karzącym czy ułaskawiającym.

W innym fragmencie Księgi Powtórzonego Prawa możemy znaleźć jednak tłumaczenie słowa הִקָּנָה jako „pozwolić”:

Na wyżyny świata go wyprowadził, aby spożywał plony pola. Pozwolił mu miód wysysać ze skały i oliwę z najtwardszej opoki (Pwt 32, 13).

Można więc z powodzeniem wysnuć tezę, że słowo הִקָּנָה zostało przez obu tłumaczy przetłumaczone niejako dwa razy, raz jako „pozwolić”, drugi raz jako „pozostawiać bezkarnym”.

Frazę tę można porównać z innymi przykładami tłumaczenia słowa הִקָּנָה :

Pan nieskory do gniewu, bogaty w łaskę, przebacza niegodziwość i grzech, lecz nie pozostawia go bez ukarania, tylko karze grzechy ojców na synach do trzeciego, a nawet czwartego pokolenia (Lb 14, 18).

²⁰ Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu z kodami Stronga*, Warszawa 2017, s. 676.

Ja bowiem jestem z tobą – wyrocznia Pana – by cię wybawić. Zgotuję zagładę wszystkim narodom, między którymi cię rozproszyłem, ciebie zaś nie wyniszczę. Ukarzę cię jednak sprawiedliwie i nie ujdiesz zupełnie bezkarnie (Jr 30, 11).

Kto drwi z ubogiego, znieważa jego Stwórcę, kto cieszy się z klęski, nie jest bez winy (Prz 17, 5).

Przykazanie trzecie

W słowach tłumaczeń omawianych wersji rozpoczynających przykazanie trzecie widać pewną różnicę, jednak jest to rozbieżność wynikająca nie z kompetencji tłumaczy, ale z samego tekstu oryginalnego. Wersja hebrajska posługuje się bowiem dwoma różnymi terminami: זָכַר (*zachar* – pamiętać) dla Księgi Wyjścia i שָׁמַר (*szamar* – strzec, zachowywać) dla Księgi Powtórzonego Prawa.

Inną różnicę można zauważyć w odniesieniu do słowa שָׁבַע, które w Księdze Wyjścia zostało przetłumaczone jako „uświęcić” (20, 8), zaś w Księdze Powtórzonego Prawa jako „święcić” (5, 12). Oba czasowniki oddają znaczenie słowa hebrajskiego, które obejmuje poświęcenie, oddanie, dedykowanie czegoś Bogu²¹. Jednak jest to różnica raczej poziomu gramatycznego niż semantycznego.

Większą różnicę możemy dostrzec w tłumaczeniu słowa מְלָאכָה, które w języku hebrajskim oznacza pracę, misję, interes²². W tłumaczeniu Biblii Tyśiąclecia w wersji Księgi Wyjścia czytamy „wszystkie twoje zajęcia” (20, 9), natomiast w Księdze Powtórzonego Prawa „wszelką twą pracę” (5, 13). Słowo „zajęcia” w języku polskim posiada szersze znaczenie, obejmujące nie tylko samą pracę, lecz także inne sprawy, aktywności, rozrywki, które mogłyby przeszkadzać w świętowaniu. Słowo „praca” ma znaczenie węższe, odnoszące się tylko do tego, co człowieka obciąża. Biorąc pod uwagę ideę, że szabat ma być dniem w pełni poświęconym Bogu, można skłonić się do szerszego rozumienia tego pojęcia. Za takim rozumieniem zakazu przemawiają również jego późniejsze interpretacje i związane z nimi zakazy, takie jak zakaz podróży, handlu czy noszenia ciężarów²³. Ponadto warto zauważyć, że węższemu rozumieniu terminu „praca” bardziej odpowiadałby inny hebrajski rzeczownik,

²¹ Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, s. 144.

²² Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, s. 551.

²³ Por. J. Synowiec, *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań*, s. 146–147.

עֲבֹדָה, który obejmuje obowiązki, pracę przymusową, służbę oraz pracę fizyczną, taką jak praca na roli czy hodowla zwierząt²⁴.

Kolejne wersety różnią się między sobą tylko podziałem interpunkcyjnym zdania. Wersja z Księgi Powtórzonego Prawa łączy werset 14 z poprzednią treścią, podczas gdy w wersji z Księgi Wyjścia oddzielono oba zdania kropką.

Inna niespójność widoczna jest w 10. wersecie 20. rozdziału Księgi Wyjścia, gdzie autor tłumaczenia zdecydował się na dodanie słów „przeto w tym dniu”, nawiązując do zdania poprzedzającego. Słów tych brak w wersji Dekalogu z Księgi Powtórzonego Prawa, nie znajdziemy ich także w tekście oryginalnym.

Następną rozbieżność stanowi tłumaczenie słów עֲבֹדָה וְאִמָּתָהּ. W Księdze Wyjścia są one przetłumaczone jako „niewolnik i niewolnica” (20, 10), z kolei w Księdze Powtórzonego Prawa jako „sługa i służąca” (5, 14). Bardziej adekwatne wydaje się tutaj tłumaczenie wersji z Księgi Wyjścia, ponieważ lepiej odpowiada kontekstowi kulturowemu, niewolnictwo było bowiem zjawiskiem powszechnym pośród Izraelitów. Określenie „sługa i służąca” wywołuje raczej skojarzenia dotyczące pracowników, którzy otrzymywali zapłatę za swoją pracę i nie byli przedmiotem handlu. Fakt, że najniższa warstwa społeczna została objęta przykazaniem czci szabatu, może pełnić tutaj funkcję meryzmu, czyli zestawienia dwóch skrajnych pojęć w celu objęcia całego zakresu, jaki jest między nimi. Zdanie późniejsze „aby wypoczęli twój niewolnik i twoja niewolnica jak i ty”, może oznaczać po prostu każdego mieszkańca domu, niezależnie od stanu i pełnionej funkcji.

Co ciekawe, w przytoczonym wyżej uzasadnieniu: „aby wypoczął twój niewolnik i twoja niewolnica tak jak i ty” (Pwt 5, 14), w tekście oryginalnym, użyte są te same słowa co wcześniej, tj. עֲבֹדָה וְאִמָּתָהּ, jednak w tym miejscu zostały one przetłumaczone przez tłumacza Księgi Powtórzonego Prawa jako „niewolnik i niewolnica”. Możemy więc zauważyć u tłumacza brak konsekwencji w obrębie jednego tekstu.

Jeszcze jedną różnicę możemy dostrzec w tłumaczeniu słowa בְּהֵמָה, które w Księdze Wyjścia zostało oddane jako „bydło”, podczas gdy w Księdze Powtórzonego Prawa bardziej ogólnie – jako „zwierzę”. Jeśli chodzi o oryginalne znaczenie tego słowa, *Wielki słownik hebrajsko-polski*²⁵ podaje zwierzęta domowe lub zwierzęta w ogólności. Sugerując się wersją z Księgi Powtórzonego Prawa, gdzie wcześniej w tekście hebrajskim zostaje wymieniony także wół i osioł, można skłonić się do interpretacji bardziej ogólnej: „ani wół, ani

²⁴ Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, s. 727–728.

²⁵ L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, s. 107–108.

osiół, ani żadne zwierzę”. Ujednolicenie przekładu do słowa „zwierzę” byłoby korzystne także dla wersji z Księgi Wyjścia, ponieważ samo słowo „bydło” ma dużo węższy zakres znaczeniowy niż oryginalne słowo *בְּהֵמָה*.

Dalszą część przykazania stanowią uzasadnienia tegoż nakazu, jednak w obu wersjach Dekalogu są one odmienne już na poziomie oryginału. W Księdze Wyjścia nakaz świętowania szabat jest motywowany dziełem stworzenia i faktem, że dzień siódmy był dniem odpoczynku Boga. Natomiast wersja Księgi Powtórzonego Prawa skupia się na uzasadnieniu obowiązku odpoczynku także wśród niewolników, odnosząc je do sytuacji Izraela z czasów niewoli egipskiej.

Przykazanie czwarte

W przykazaniu czwartym znajdujemy w tłumaczeniach tylko jedną różnicę, którą stanowi zmiana szyku zdania. W Księdze Wyjścia czytamy: „którą Pan, Bóg twój, ci daje” (20, 12), z kolei w Księdze Powtórzonego Prawa: „którą ci daje Pan, Bóg twój” (5, 16). Różnica ta wynika z tekstu hebrajskiego: *אֲשֶׁר-יְהוָה נָתַן לָךְ*. W wersji z Księgi Wyjścia jest on przetłumaczony dosłownie z zachowaniem oryginalnego szyku zdania, natomiast tłumacz Księgi Powtórzonego Prawa słusznie zdecydował się na dostosowanie tłumaczenia do zasad języka polskiego.

Przykazanie piąte, szóste, siódme

Trzy zakazy: „nie będziesz zabijał”, „nie będziesz cudzołożył”, „nie będziesz kradł”, brzmią właściwie identycznie w obu wersjach Dekalogu, zarówno jeśli spojrzymy na wersję hebrajską, jak i na jej polskie tłumaczenie. Jedyną różnicą jest użycie spójnika „i” w oryginalnym tekście z Księgi Powtórzonego Prawa.

Przykazanie ósme

Różnica w tłumaczeniu, która jest widoczna w przykazaniu ósmym, wynika z różnicy językowej występującej w tekście oryginalnym. Wersja Księgi Wyjścia zawiera słowo *שֶׁקֶר* (20, 16), które oznacza fałsz, kłamstwo, oszustwo²⁶. Tłumacz Księgi Wyjścia zdecydował się na użycie słowa „kłamstwo”, co jest wyborem uzasadnionym.

²⁶ Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, s. 596.

W wersji Księgi Powtórzonego Prawa znajduje się słowo $\kappa\lambda\psi$ (5, 20), które oznacza coś bezwartościowego, daremnego²⁷. Autor tłumaczenia oddaje je za pomocą słowa „fałsz”, co nie do końca odpowiada znaczeniu słowa oryginalnego. Co więcej, ten sam tłumacz w przykazaniu dotyczącym imienia Bożego, to samo wyrażenie tłumaczy jako „błahe rzeczy” czy „czcze rzeczy” (w poprzednich wydaniach BT): „nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego w błahych rzeczach”.

Trudno dobrze oddać znaczenie słowa $\kappa\lambda\psi$, większość przekładów opowiada się za kłamstwem lub fałszem. Juliusz Synowiec w komentarzu do Dekalogu tłumaczy ósme przykazanie jako: „nie będziesz odpowiadał przeciw bliźniemu twemu jako świadek oszukujący”²⁸, co też bardziej skłania się w stronę świadomego fałszowania zeznania. Tymczasem tekst oryginalny mówi raczej: „nie będziesz składał niepotwierdzonego zeznania”, co zdaje się rozszerzać przykazanie także o fałszywe zeznania, które świadek składa nieświadomie.

Przykazanie dziewiąte i dziesiąte

Tłumaczenie dwóch ostatnich przykazań odpowiada oryginałowi, a widoczne rozbieżności wynikają głównie z różnic w tekście oryginalnym. Jedyne wyjątek stanowi zmiana szyku ostatnich słów: „bliźniego twego” (Wj 20) – „twojego bliźniego” (Pwt 5).

Jak wykazaliśmy, sprawa szyku postpozycyjnego i prepozycyjnego pojawia się w wielu miejscach Dekalogu, dlatego jej szczegółowe rozstrzygnięcia muszą być dostosowane do ogólnie przyjętych założeń.

Propozycja ujednolicenia polskiego przekładu Dekalogu w Biblii Tysiąclecia

Analizując powyższe różnice, możemy zauważyć, że istnieje wiele punktów, w których można by zharmonizować oba teksty Dekalogu. Poniżej przedstawiono tabelę podsumowującą propozycję ujednolicenia polskiego tłumaczenia Dekalogu w Biblii Tysiąclecia. Miejsca, które z powodzeniem można ujednolicić do jednej wspólnej formy, zaznaczono wytłuszczeniem.

²⁷ Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski*, s. 428–429.

²⁸ J. Synowiec, *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań*, s. 225.

Tabela nr 3

Wj 20	Pwt 5
² Ja jestem Pan, twój Bóg , który cię wyprowadził z ziemi egipskiej, z domu niewoli.	⁶ Ja jestem Pan, twój Bóg , który cię wyprowadził z ziemi egipskiej, z domu niewoli.
³ Nie będziesz miał cudzych bogów obok Mnie!	⁷ Nie będziesz miał cudzych bogów obok Mnie!
⁴ Nie będziesz czynił sobie żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest na niebie wysoko, ani tego, co jest na ziemi nisko, ani tego, co jest w wodzie pod ziemią .	⁸ Nie będziesz czynił sobie żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest na niebie wysoko albo na ziemi nisko, ani tego, co jest w wodzie pod ziemią .
⁵ Nie będziesz oddawał im pokłonu ani nie będziesz im służył, bo Ja Pan, twój Bóg , jestem Bogiem zazdrosnym, który za nieprawość ojców karze synów do trzeciego i czwartego pokolenia , tych, którzy Mnie nienawidzą.	⁹ Nie będziesz oddawał im pokłonu ani nie będziesz im służył, bo Ja, Pan, twój Bóg , jestem Bogiem zazdrosnym, który za nieprawość karze synów do trzeciego i czwartego pokolenia , tych, którzy Mnie nienawidzą.
⁶ Okazuję zaś łaskę aż do tysięcznego pokolenia tym, którzy Mnie miłują i przestrzegają moich przykazań.	¹⁰ a okazuje łaskę do tysięcznego pokolenia tym, którzy Mnie miłują i przestrzegają moich przykazań.
⁷ Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego, w błahych rzeczach, bo nie pozostawi bezkarnym Pan tego , kto wzywa Jego imienia w błahych rzeczach.	¹¹ Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego, w błahych rzeczach, bo nie pozostawi bezkarnym Pan tego , kto wzywa Jego imienia do w błahych rzeczach.
⁸ Pamiętaj o dniu szabatu , aby go uświęcić.	¹² Będziesz zważał na dzień szabatu , aby go uświęcić, jak ci nakazał Pan, Bóg twój.
⁹ Sześć dni będziesz się trudził i wykonywał wszystkie swoje zajęcia,	¹³ Sześć dni będziesz się trudził i wykonywał wszystkie swoje zajęcia,
¹⁰ lecz dzień siódmy jest szabatem Pana, twego Boga . Nie będziesz wykonywał żadnej pracy ani ty, ani syn twój, ani twoja córka, ani twój niewolnik, ani twoja niewolnica, ani twoje zwierzę , ani przybysz, który przebywa w twoich bramach.	¹⁴ lecz dzień siódmy jest szabatem Pana, twego Boga . Nie będziesz wykonywał żadnej pracy ani ty, ani twój syn, ani twoja córka, ani twój niewolnik, ani twoja niewolnica, ani twój wół, ani twój osioł, ani żadne twoje zwierzę , ani przybysz, który przebywa w twoich bramach; aby wypoczęli twój niewolnik i twoja niewolnica, jak i ty.

Wj 20	Pwt 5
¹¹ W sześć dni bowiem uczynił Pan niebo, ziemię, morze oraz wszystko, co jest w nich, siódmego zaś dnia odpoczął. Dlatego pobłogosławił Pan dzień szabatu i uznał go za święty.	¹⁵ Pamiętaj, że byłeś niewolnikiem w ziemi egipskiej i wyprowadził cię stamtąd Pan, Bóg twój, ręką mocną i wyciągniętym ramieniem: przeto ci nakazał Pan, Bóg twój, strzec dnia szabatu.
¹² Czcij ojca twego i twoją matkę, abyś długo żył na ziemi, którą ci daje Pan, twój Bóg.	¹⁶ Czcij swego ojca i swoją matkę, jak ci nakazał Pan, Bóg twój, abyś długo żył i aby ci się dobrze powodziło na ziemi, którą ci daje Pan, twój Bóg.
¹³ Nie będziesz zabijał.	¹⁷ Nie będziesz zabijał.
¹⁴ Nie będziesz cudzołożył.	¹⁸ Nie będziesz cudzołożył.
¹⁵ Nie będziesz kradł.	¹⁹ Nie będziesz kradł.
¹⁶ Nie będziesz mówił przeciw bliźniemu twemu kłamstwa jako świadek.	²⁰ Nie będziesz mówił fałszywie przeciw bliźniemu swemu jako świadek.
¹⁷ Nie będziesz pożądał domu twojego bliźniego. Nie będziesz pożądał żony bliźniego twego, ani jego niewolnika, ani jego niewolnicy, ani jego wołu, ani jego osła, ani żadnej rzeczy, która należy do twojego bliźniego.	²¹ Nie będziesz pożądał żony swojego bliźniego. Nie będziesz pragnął domu swojego bliźniego ani jego pola, ani jego niewolnika, ani jego niewolnicy, ani jego wołu, ani jego osła, ani żadnej rzeczy, która należy do twojego bliźniego.

Źródło: badania własne.

W propozycji poprawy zastosowano następujące ujednolicenia:

- zastosowanie szyku prepozycyjnego konsekwentnie w całości tekstu;
- zmiana formy archaicznej „Jam jest” na „Ja jestem”;
- zastosowanie liczby pojedynczej rzeczownika „woda”;
- redukcja tłumaczenia „nie dozwoli Pan, aby pozostał bezkarnym” do „nie pozostawi bezkarnym”;
- słowo חֲכָלָהּ przetłumaczono w obu wersjach jako „zajęcia”.

Wnioski końcowe

Analizując oba tłumaczenia, można wysunąć ogólny wniosek, że tłumaczowi Księgi Powtórzonego Prawa bardziej leżało na sercu oddanie podniosłego i patetycznego stylu tekstu Dekalogu. Użyte słownictwo oraz styl mają charakter archaiczny i przypominają tekst poetycki. Tłumacz Księgi Wyjścia postawił na bardziej współczesną formę, która choć odbiera tekstowi pewną podniosłość, czyni tekst bardziej przystępnym dla czytelnika. Niezależnie od obranego stylu tłumaczenia, obie wersje nie powinny odbiegać od siebie w miejscach, gdzie nie robi tego tekst oryginalny.

Kwestia wprowadzania poprawek do Biblii Tysiąclecia pozostaje nadal tematem kontrowersyjnym. Zdaniem części biblistów nie można wciąż poprawiać raz skończonego dzieła. Podkreślają oni konieczność powstania nowego niezależnego tłumaczenia, motywując je zmianami językowymi i kulturowymi, a ponadto problemami związanymi z autorstwem przekładu. Jednocześnie nie można odmówić Biblii Tysiąclecia wielkiego sukcesu nie tylko jako samego tłumaczenia, lecz także jako tekstu niemal od samego początku obecnego w liturgii. Dla wielu wiernych jest to jedyny znany tekst Pisma Świętego, podczas gdy pozostałe, być może nawet lepsze tłumaczenia, brzmią po prostu obco. W tej sytuacji konieczna wydaje się dbałość o poprawność i klarowność tego tłumaczenia.

BIBLIOGRAFIA

- Bardski K., *Ekumeniczny przekład Pisma Świętego i projekt Edycji Św. Pawła. Metodyka i dylematy współczesnych tłumaczeń Biblii*, w: *Żywe jest Słowo Boże i skuteczne. Księga pamiątkowa dla B. Wodeckiego zebrał i opr. W. Chrostowski*, Warszawa 2001, s. 63–71.
- Bieńkowska D., *Polski styl biblijny*, Łódź 2002.
- Chmiel J., *Textus receptus współczesnej Biblii polskiej. O trzecim wydaniu Biblii Tysiąclecia*, „Ruch Biblijny I Liturgiczny” 34 (1981) nr 5, s. 274–280.
- Dąbrowski E., *Nowy polski przekład Pisma Świętego z języków oryginalnych*, Londyn 1967.
- Gieparda E., *Chwast albo kąkol, trawa i siano. Z problematyki tłumaczeń nazw realiów biblijnych*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 3 (1994), s. 239–271.
- Gomola A., *Niejednoznaczna Biblia. O tłumaczeniu terminów polisemicznych*, „Miesięcznik Znak” 2013 nr 6 (697), s. 85–89.
- Koehler L., Baumgartner W., Stamm J. J., *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu z kodami Stronga*, Warszawa 2017.
- Majewski M., *Jak przekłady zmieniają Biblię. O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego*, Kraków 2013.
- Mędała S., *Biblia Tysiąclecia: kilka uwag na temat tłumaczenia*, „Collectanea Theologica” 37 (1967) nr 2, s. 82–96.
- Pietkiewicz R., *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego*, Wrocław 2004.
- Pietkiewicz R., *Nieznane początki Biblii Tysiąclecia*, „Collectanea Theologica” 83 (2013) nr 1, s. 5–56.
- Pisarska A., Tomaszewicz T., *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Poznań 1996.
- Synowiec J., *Dekalog. Dziesięć ważnych przykazań*, Kraków 2004.
- Warzecha J., *Niektóre dylematy w przekładaniu Biblii*, w: *Mów, Panie, bo słucha sługa Twój: księga pamiątkowa dla ks. prof. Ryszarda Rubinkiewicza SDB w 60. rocznicę urodzin*, zebrał i oprac. W. Chrostowski, Warszawa 1999.
- Wieczorek E., *Pismo Święte a język polski – kilka refleksji na temat przekładów*, w: *Przekonywał ich o Chrystusie”. Paweł – apostoł i wojownik Chrystusa*, red. R. Pindel, S. Jędrzejewski, Kraków 2008, s. 113–126 (Hermeneutica et Iudaica, 2).

